

دەزگەهێن خۆاندنی یێن کوردی د پۆژنامەهێن عێراقیدا (الجمهورية والثورة) وهك نموونه ١٩٧٠ - ١٩٧٣

د. رۆژین چەلەبی مونیر

پشکا میژوو/ فاکولتیا زانستێن مرۆڤایەتی/ زانکۆیا زاخۆ

rojin.muneer@uoz.edu.krd

پوخته:

وەرگرتن: ٢٠٢٥/١/٢٠

پەسەندکردن: ٢٠٢٥/٥/١٧

بلاوکردنەوه: ٢٠٢٥/٧/٢٧

پەڕێن سەرەکی:

پەوشەنبیری، خۆاندنا

کوردی، زمان

کوردی، حکومەتا

عێراقی، دەقەرێن

کوردستانی.

پۆژنامەگەری ل میژوویا نوی و هەچەرخ ئیک ژ بابەتێن گرنگە و دکهفیتە دچوارچۆوقەیی خزمەتا قەکۆلینێن میژوویدا، ژبەرکو پۆژنامەگەری ل سەردەمی نویدا ب ژیدەرێن سەرەکی دەیتە هژماردن بۆ هەر قەکۆلینەکا ئەکادیمی، قەکۆلینا بابەتەکی گریڤای میژوویا نوی و هەچەرخ بکەت، نابیت میژوویا نوی و هەچەرخ بیتە نقیسین بیی پشتبەستن ل سەر دیارترین سەرچاوەهێن ئەوی یێن زانستی دنۆکەدا، ئەو ژێ پۆژنامەگەری و ڤاگەهاندنە ب هەمی تایین ئەویقە، ژ جوداهیی پۆژنامەگەری بۆ قەکۆلینێن میژوووی ئەو گەلەک زانیاریین گرنگ بخوێقەدگریت دبیت د بەلگەهێن میژوویدا یێن گریڤای ب ئەوی ڤوودانیقە ئەو زانیاری دەستەکەفیت، هەروەسا ئیک ژ تایبەتمەندیین پۆژنامەگەری ئەو پۆژانە ڤوودانا میژوووی تۆمار دکەت و هەر ژ دەستپێکی هەتا دووماهی چاقدیری دکەت، ئەو چەندە د ژیدەرێن دی یێن میژوویا نوی و هەچەرخدا دەست ناکەفیت، لەو ڤا ئەو قەکۆلینێن ل سەر ئەقی بیاقی دەیتە ئەنجامدان گەلەک گرنگ، ب ڤرکنا ئەوی قالاتیا زانیاریان یا ڤوودانا میژوووی ڤادبیت، ل دووماهی بازەیی راستەقینەیی زانیاریان ڤوودانا میژوووی تەمام دبیت. بەلێ ل ئەقیری جهی ڤرسیارییه ئەو ژێ هەتا چ ڤادە پۆژنامەگەری گرنگی ب دەزگەهێن پەوشەنبیری کوردی و ئالی پەوشەنبیری کوردان دابوو؟ ئەوی ئەو ڤیری پەوشەنبیری یێن گریڤای ب کوردان ئەوین ژ ئالی حکومەتا عێراقی دهاتنه دەرکرن هاتبوونه بجیهێنان؟

گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی، گۆڤاریکی زانستی وەرزییه، لەلایەن ئەکادیمیای کوردییەوه دەرەکریت و بایەخ بە لیکۆلینەوهی کوردناسی لە بوارەکانی زمان، ئەدەب، دیرۆک، جۆگرافیا و کۆلتووری کوردی دەات. گۆڤارەکه لیکۆلینەوهکان بە زمانەکانی کوردی، عەرەبی و ئینگلیزی بلاو دەکاتەوه و یەکەم ژمارە لە سالی ٢٠٠٢ دا بلاو بووئەوه. ئەم گۆڤارە لەلایەن وەزارەتی خوێندنی بالا و توێژینەوهی زانستی حکومەتی هەریمی کوردستانەوه، بۆ بەرزکردنەوهی ڤلهی زانستی باوەڕپێکراوه.

١. پيشه‌كى:

ناكوكى و شهر دناقبه‌را حكومه‌تا عيراقى و بزاڤا رزگاربخوازا كوردیدا هه‌ر ژ سه‌رده‌مى عه‌بدولكه‌ريم قاسمى (١٩٥٨ - ١٩٦٣) ژ ئه‌يلوولا ١٩٦١ هه‌تا كۆده‌تاييا به‌عسييان و هاتنا ئه‌وان بۆ سه‌ر ده‌سته‌لاتى ل ١٧ تيرمه‌ها ١٩٦٨ به‌رده‌وام دبیت، ل ده‌ستپيكي حكومه‌تا نوى يا به‌عس خوه ديار كر كو دى دۆزا كوردى چاره‌سه‌ر كه‌ت، به‌لى جارەكا دى ل ئادارا ١٩٦٩ ده‌ست ب راگه‌هاندنا شه‌رى ب دژى شوپه‌شا كوردى كر، به‌لى ل دووماهيكى بۆ حكومه‌تا عيراقى ديار بوو پيكا شه‌رى بى مفايه، له‌ورا هه‌ولا دانوساندنى ل گه‌ل سه‌ركردايه‌تيا شوپه‌شا كوردى مه‌لا مسته‌فا بارزانى ژبو گه‌هاندنا چاره‌سه‌رييه‌كا ئاشته‌وايى دناقبه‌را هه‌ردوو ئالياندا كر د ئه‌نجامدا ل ١١ى ئادارا ١٩٧٠ هه‌ردوو لايه‌ن گه‌هشتنه ريكه‌هفتنين عيراقى ئادارا ١٩٧٠ ئه‌وا ئيك ژ ده‌ستكه‌هفتنين گرنگ بۆ شوپه‌شا كوردى هاتيه‌ هژماردن.

ژبو جيبه‌جيكرا به‌ندين ئه‌فى ريكه‌هفتننامه‌يى حكومه‌تا عيراقى هه‌ولا جيبه‌جيكرا به‌ندين ب ئاليى ره‌وشه‌نبيرييه‌ گريداى كرابوو، ب هژماره‌كا پيرابوونان و ل ده‌قه‌رين كوردستانى ل به‌رامبه‌ر كوردان و دامه‌زراندنا ده‌زگه‌هين ره‌وشه‌نبيري بين كوردى رابوو، به‌لى ل ئه‌فيري جهى پرسياريه‌ ئه‌رى هه‌تا چ راده ئه‌ف كارين گريداى ب ئاليى ره‌وشه‌نبيرييه‌ ل ده‌قه‌رين كوردستانى هاتنه‌ بجهه‌يتان؟.

ئه‌گه‌رى هه‌لبزاردنا ئه‌فى بابيه‌تى ئه‌وه كو ئاليى خواندن و ره‌وشه‌نبيري ئيك ژ ئاليين گرنگ بوو بۆ ده‌قه‌رين كوردستانى؛ چونكه‌ دماوه‌يى بوريدا بگره‌ ژ ده‌مى سه‌ره‌لدانا شوپه‌شا ١١ى ئه‌يلوولا

١٩٦١ هه‌تا ريكه‌هفتننامه‌يا ١١ى ئادارا ١٩٧٠، ده‌قه‌رين كوردستانى ژ ئه‌فى ئاليى بى به‌هه‌ربوون، له‌ورا ئيك ژ به‌ندين ئه‌فى ريكه‌هفتننامه‌يى گريداى بوو ب لايه‌نى ره‌وشه‌نبيري و فيركرنى ل ده‌قه‌رين كوردستانى، ب ئه‌فى چه‌ندى ئه‌ف كه‌كولينه‌ هاتيه‌ ئه‌نجامدان دا ديارببت هه‌تا چ راده حكومه‌تا عيراقى به‌ندين گريداى ئاليى ره‌وشه‌نبيري بجه‌هينايينه. ديسان ژبو دياركرنا هه‌لويسى پوژنامه‌يى عيراقى ژ بو بجهه‌يتانا به‌ندين گريداى ئاليى خواندنا كوردى ل ده‌قه‌رين كوردستانى.

١. ٢. گرنگيا بابيه‌تى

گرنگيا كه‌كولينى ئه‌وه كو حكومه‌تا عيراقى پشتى ريكه‌هفتننامه‌يا ١١ى ئادارى وه‌سا خوه دياركره‌يه كو بى هه‌ولا جيبه‌جيكرا به‌ندين ريكه‌هفتننامه‌يى و به‌لافكرنا ديموكراتيه‌تى و ئاشته‌وايى ل گه‌ل كوردان ده‌كه‌ت، له‌ورا ب جيبه‌جيكرا هژماره‌كا كار و كريارين گريداى ئاليى خواندنى و دامه‌زراندنا ده‌زگه‌هين ره‌وشه‌نبيري بين كوردى، ب ئافاكرنا هژماره‌كا قوتابخانه و بنگه‌هين خواندنى و خواندنا زمانى كوردى وه‌ك زمانه‌كى فه‌رمى ل گه‌ل زمانى عه‌ره‌بى ل ده‌قه‌رين كوردستانى رابوو. ئه‌فه بوويه ئه‌گه‌ر كه‌كولين ل سه‌ر ئه‌فى بابيه‌تى ژ سالا ١٩٧٠ هه‌تا سالا ١٩٧٣ بيه‌ته ئه‌نجامدان؛ چونكه‌ ل ده‌ستپيكا ١٩٧٤ حكومه‌تا عيراقى هيدى هيدى گرنگى ب ئاليى فيركرنى و ره‌وشه‌نبيري ل ده‌قه‌رين كوردان نه‌دابوو، له‌ورا پوژنامه‌يى عيراقى ژى ب هه‌مان شيوه‌ هيج گرنگيه‌ك ب ئه‌فى لايه‌نى نه‌دابوو.

١. ٣. ئارمانجا كه‌كولينى

ژبو دياركرنا جيبه‌جيكرا ئه‌وان به‌ندين گريداى ب ئاليى خواندنى بين كوردان ژ لايى حكومه‌تا عيراقى د پوژنامه‌يى عيراقيدا ئه‌و ژى

پۆژنامەیا (الجمهورية و الثورة) دماوەیی پشیتی
رێککەفتننامەیا ١١ی ئادار ١٩٧٠ هەتا ١٩٧٣، قەکۆلین
هەتا سالا ١٩٧٣ ھاتییه باسکرێ؛ چونکە ل سالا ١٩٧٤
ئەفان پۆژنامەیان ب شینوازەکی پیدقی باسی ئەقی
بابەتی نەکرېوون.

١. ٤ رېبازا قەکۆلین

د ئەقی قەکۆلیندا رېبازا خواندنەکا مېژوویی
ھاتییه کړن، ب شیوہیەکی مېژوویی بابەتی ھاتییه
پوونکرێ و ل گەل دیارکړنا ئەو کار و کړیارین د
ئەقی ماویدا ھاتییه ئەنجامدان.

١. ٥ پلانا قەکۆلین

ئەف قەکۆلینە ل دۆر دەزگەھین خواندنێ یین
کوردی د پۆژنامەیین عیراقیدا (الجمهورية و الثورة)
و هک نمونە ١٩٧٠ - ١٩٧٣ ل سەر سی خالان ھاتییه
بەلاقەکړن ئەو ژێ؛ خالا ئیکێ باس ژ خواندنا فەرمی
دکەت و تیدا باس ژ ئافاکرنا بنگەھین خواندنێ و
قوتابخانەیان ل دەقەرین کوردستانی بکارھینانا
زمانی کوردی و هک زمانەکی فەرمی ل دەقەرین پتریا
ئەوان کورد، خالا دووین باسی دامەزراندنا ئیکەتیا
نقیسەرین کورد و دامەزراندنا کۆپی زانیاری
کوردی ھاتییه کړن، و خالا سینی ل دۆر دامەزراندنا
رێقەبەریدا گشتی یا پەوشەنبیری و ڕاگەھاندنێ.

١. ٦ ژیدەرین قەکۆلین

ب مەرھما ئەنجامدانا ئەقی قەکۆلین
پشتبەستن ل سەر پۆژنامەیین زاردەقی حکومەتا
عیراقی ئەو ژێ پۆژنامەیا (الجمهورية و الثورة) و هک
ژیدەرین سەرەکی د قەکۆلیندا، ل گەل ھژمارەکا
ژیدەرین مېژوویی ژبو دروستکړنا بابەتی ھاتییه
کړن.

٢. خواندنا فەرمی ل کوردستانی د پۆژنامەیین
عیراقیدا (الجمهورية^(١) و الثورة^(٢)) و هک نمونە ١٩٧٠
- ١٩٧٣:

رێککەفتننامەیا ١١ی ئادار ١٩٧٠ ئەوا دنابقەرا
کوردان و حکومەتا عیراقیدا ھاتییه ئەنجامدان ل سەر
(١٥) بەندان رێککەفتبوون، بەلی ئەو بەندین گریدایی
ئالی پەوشەنبیری و زمانی کوردی و دانانا
دامودەزگەھین کوردی ئەقین ل خواری بوون ئەو
ژێ:

بەندا ئیکێ: زمانی کوردی ل گەل زمانی عەرەبی
زمانی فەرمی بیت د ئەوان دەقەرین پتریا
ئاکنجیین ئەوان کورد و د ئەفان دەقەراندنا زمانی
کوردی دی بیتە زمانی خواندن و فیکرکړن، زمانی
عەرەبی ل ھەمی قوتابخانەیین ب زمانی کوردی
دخوین دی ھیتە خواندن، و دەھمان دەمدا زمانی
کوردی و هک زمانی دووین د ئەوان سنوورین
یاسایی داناتین ل ھەمی دەقەرین دی یین عیراقی
دی ھیتە خواندن.

بەندا سینی: ژ ئەگەرێ ئەوی پاشقەمانا
پەوشەنبیری و پەروەردەیی ئەوا نەتەوا کوردی
د رابردووییدا ب خوەقە دیتی، پلانەک بو
چارەسەرکړنا ئەقی پاشقەمانی دی ھیتە دانان ب
پیکا:

أ- لەزکړن د جیبەجیکرنا بریارین جقاتا
سەرکردایەتیا شوپەشی ل دۆر زمان و
مافین پەوشەنبیری بو گەلی کورد و گریدانا
ئامادەکړن و ئاراستەکړنا بەرنامەییەکی
تایبەت ب کاروبارین نەتەوہیا کورد د رادیو
و تەلەفزیوون ب رێقەبەریدا گشتی یا
پەوشەنبیری و ڕاگەھاندنا کوردی.

ب- قەگەرانا ئەوان قوتابییت ھاتییه دەریخستن
یان ئەوین ژ ئەگەرێ بارودۆخین
توندوتیژیی د دەقەرین ئەواندا نەچارکړین

خواندنی بهیلن بۆ قوتابخانهیان بێ کو
مهرجین ژیین ئەوان تیدا بیت.

ت- قه کرنا چه ندين قوتابخانهیان دده قهرین
کورداندا و بلندکرنا ئاستی پهره و ده و
فیکرکری و وهگرنا قوتابیی کورد د زانکو
و کولیژین سهربازی و هئاردا زهمالهیین
خواندنی ب ریژهیه کا دادپهروهانه
(الجمهوریه، ع ۷۰۴، ۱۲ آذار ۱۹۷۰؛ الثورة، ع
۴۶۸، ۱۲ آذار ۱۹۷۰).

ژبه ره ئهقی چه ندى ئیک ژ ئالین گرنکی پی
هاتییه دان پستی ریکه قتنامه یا ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰
تاییه د سالا ئیکیدا لایه نی رهوشه نبیری خواندا
کوردی بو، حکومه تا عیراقی د ئهقی ماوهیدا ب
هژماره کا کریارین گریدای ب ئهقی ئالیقه رابوو،
ههروه سا سه رکرده یی شو ره شا کوردی مه لا مسته فا
بارزانی به رده وام هه ول ددا گرنگیه کا زو تر ب ئهقی
ئالیی بیه ته دان، نا قیری د گو تاره کیدا د کونگره یی
سیی یی مامو ستایان ل شه قلاوه ل ه ی ته با خا
۱۹۷۰ دا دبیزیت: ب با شترین شیواز چه کی زانستی
بخینه کار و دگه ل بارو دوخت وه لاتی بگونجین ل
دویف پیداویستین پیشکه قتی بیتن (رهحمان، ۲۰۲۴،
۱۸۵) ژ ئه وین خواری پیکهاتینه:

۲. ۱. خواندنا فره می:

حکومه تا عیراقی د ئالیی رهوشه نبیریدا بۆ
بجههینانا ریکه قتنامه یا ۱۱ ی ئاداری ب هژماره کا
کریاران رابوو ژ ئەوان کریاران گریدای بو ب
ئا فاکرنا قوتابخانه و بنگه هین خواندنی ل ده قهرین
کوردستانی خواندنا زمانی کوردی و وهگرانا
په رتووکان بۆ زمانی کوردی ل قوتابخانهیان (منیر،
۲۰۱۸، ۲۸۹؛ سه رنی، ۲۰۱۸، ۱۸۸)، د ئهقی بیا قیدا
وه زیری پهره و ده و فیکرکری سه عد عه بدولباقی
(۱۹۶۹ - ۱۹۷۲) ل ۱۷ ی ئادارا ۱۹۷۰ دیارکر: دی
ده ست ب بجههینانا به یانا جفا تا سه رکردایه تیا

شو ره شی ئەوا ل ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ هاتییه ده رکر
که ت ئەو ژی ب ئا فاکرنا هژماره کا زو تر یا
قوتابخانهیان ل (باکووری) وه لاتی هیته کرن
(الجمهوریه، ع ۷۱۰، ۱۸ آذار ۱۹۷۰؛ الثورة، ۴۷۳،
۱۸ آذار ۱۹۷۰). دیسان پاریزگاری که رکووکی غانم
عه بدولجه لیل^(۳) دیارکر: حکومه تا شو ره شگیر ده ست
ب بزاقه کا نویی یا ئاقه دانکرنا ده قهرین کوردی ل
پاریزگه ها که رکوک کر، ملیون دینار هاتییه مه زاختن
بۆ نویژه نکرنا هه می قوتابخانه، نه خوه شخانه و
مزگه فتان ئەوین هاتییه خراپکران یان گرتن ژ ئەگه ری
ماوه یی شه ری براکوژیی ل ئهقی ده قهری و ل گه ل
ئا فاکرنا قوتابخانه و نه خوه شخانه و گه ره کین
ئا کنجیوونی یین نویی، ژ نیژیک دی ده ست ب چیکرنا
ریکین گشتی و تاییه ت یین ئهقی ده قهری هیته کرن
(الجمهوریه، ع ۷۱۰، ۱۸ آذار ۱۹۷۰؛ الثورة، ۴۷۳،
۱۸ آذار ۱۹۷۰).

ریفه به ری گشتی یی خواندنین کوردی
عه بدوللا ئەلشالی دیارکر: دچوارچوو فی بجههینانا
به ندين ریکه قتنامه یا ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ ریفه به ریا
گشتی یا خواندنا کوردی ب دانانا پلانه کا گرهن تیکری
بۆ جیهه جیکرنا خواندنی ب زمانی کوردی ل
پاریزگه هین (باکووری) رابوو یه، ل دویف خالین د
پلانیدا هاتین ئەو ژی دی خواندن ل قوناغین نافجی
و ئاماده یی و قوتابخانه یین پیشه یی و په یمانگه هین
مامو ستایان ئەوین ل کوردستانی هه یین ب زمانی
کوردی بیت، دیسان لژنه ژبو وه گریرانا په رتووکان
بۆ ئەوان قوتابخانه یین خواندنا ئەوان بیته ب زمانی
کوردی دی هیته پیکهینان، ههروه سا دی (۵۲)
قوتابخانه یین سه ره تای و دوو قوتابخانه یین نافجی
ل هه ولیر و (۱۱۲) قوتابخانه یین سه ره تای و
قوتابخانه یه کا نافجی ل سلیمان یی، (۱۰۴)
قوتابخانه یین سه ره تای ل دهوک و (۵۳)
قوتابخانه یین سه ره تای ل که رکوک هیته قه کرن،

کریارین پیدقی بۆ هاندانا بزاڤا نفیسین و به لاقه کرنا زمانى کوردی ل گهل گرنگی پیدانی ب ساخکرنا فولکلوری گهلی کورد دی هینه ئه نجامدان، دگهل قه کرنا خولین پهروه دهیی بۆ مامۆستایین کورد و قه کرنا سه نته رین نه هیلانا نه خوینده واریی ل ده قهرین کوردستانی (الجمهوریه، ع ۷۱۱، ۲۰ آذار ۱۹۷۰).

سه روک کۆمار ئه حمده حه سه ن به کر (۱۹۶۸ – ۱۹۷۹) د کۆنگره یه کۆ پۆژنامه قانی ل ۲۸ ی ئادارا ۱۹۷۰ ل دۆر پرسیارا جینه جیکرنا ریککه قتننامه یا میژوویی پشتی ئاماره کرنی ب هنده ک کاران دکته پاشان دبیزیت: زانیاری بۆ پاریزگه هان و سه روکین زانکۆیا هاتنه ده رکر بۆ قه گه رپانا قوتابیین هاتینه دویرئیکه سن ژ ئه گهری روودانین (باکووری) بۆ کۆلیژ و قوتابخانه یین ئه وان وه ک ده ستیکه ک بۆ زفراندنا ژيانا ئاسایی ل ده قهری، (الجمهوریه، ع ۴۸۱، ۲۹ آذار ۱۹۷۰؛ الثورة، ع ۷۱۹، ۲۹ آذار ۱۹۷۰).

دبه رده وامییا هه ولین وه زیری پهروه دهیی سه عد عه بدولباقی دا پۆژنامه یا (الجمهوریه) ده ژمارا ۲۷ ی گولانا ۱۹۷۰ دا د راپورته کیدا دیارکریه: " وه زیری پهروه ده و فیکرنی سه عد عه بدولباقی و وه زیری خواندنا بلند دکتوره سوعاد خه لیل ئیسماعیل د سه رده انه کیدا بۆ پاریزگه هین باکووری ئه وادی پینچ پۆژان قه کیشته ل ۲۶ ی گولانا ۱۹۷۰ گه هشتبوو پاریزگه ها که رکوک ژلایه نی پاریزگاری که رکوک و نوینه رین ریکه راوا به عس و یین لقا سی یا پارتی دیموکراتی کوردستانقه هاتبوون پیشوازیکر، دکتور عه بدولباقی دیارکر مه رم ژ سه رده انا ئه وادی بۆ ده قهرین باکووری ژبۆ پیزانینا پیدقیین ریفه به رین پهروه ده و فیکرنی ل پاریزگه هین باکووری و لینیرینا بارودوخین قوتابخانه یان د قوناغین ئه وادی یین جودا دا، ل دۆر پرۆژه یین نویی یین وه زاره تا پهروه ده و فیکرنی ل پاریزگه هین باکووری دبیزیت: پرۆژه یین وه زاره تی قه کرنا ئه وان

قوتابخانه یین ژ ئه گهری روودانین باکووری هاتینه گرتن و قه کرنا قوتابخانه یین نویی و بجه هینانا پیدقیین پهروه دهیی و بشیوازه کی تایبه ت پشتگیریا قوتابخانه یین پیشه یی، وه زیری خواندنا بلند دیارکریه: کو ئه وادی ل گهل سه عد عه بدولباقی دی پشکداریی دگریدانا کۆرپه ندی ره وشه نیبری دا که ت ژبۆ روکنا فله سه فه یا پهروه دهیی و سیاسی و فیکرنی، دیسان ژبۆ ئه نجامدانا کۆمبوونان ل گهل به رپرس و ئه ندامین ده زگه هی فیکرنی ژبۆ پیزانینا ئاریشه یان دی سه رده انا زانکۆیا سلیمانیی و مووسل که ت" (الجمهوریه، ع ۷۷۰، ۲۷ ایار ۱۹۷۰). راسته حکومه تا عیراقی د ئه قی ماوه ییدا هه ولدا ب نوژه نکر و قه کرنا قوتابخانه یان ل ده قهرین کوردی رابیت، به لی سه باره ت که رکوک گرنکیه کا مه زن ب قه کر و نوژه نکرنا قوتابخانه یان نه هاته دان به لکو د ئه وادی ماوه ییدا ژ ئه گهری کیمبوونا ژماره یا قوتابخانه یان و زیده بوونا دانیشتوانی ل پاریزگه ها که رکوک بوویه ئه گهر ده وام ل قوتابخانه یاندا بیه ته سی ده وامی (جبار، ۲۰۲۳، ۱۹)

ریفه به ری گشتی یی خواندنا کوردی عه بدوللا ئه لشالی د راگه هاندنه کیدا ل ۲۹ ی گولانا ۱۹۷۰ دا دیارکر کو ده زگه هین چاپکرنی حکومی ژ چاپکرنا په رتووکیی خواندن یین وه رگیرایی بۆ زمانی کوردی بۆ قوناغین سه ره تای بۆ پاریزگه هین که رکوک، هه ولیر و سلیمانیی بدووماهیک هاتن، دبیزیت: وه زاره تا پهروه ده و فیکرنی نوکه یی کاری ل سه ر وه رگیرانا په رتووکیی خواندن یی بۆ قوناغین ئاماده یی دکهن و ئه ف په رتووکه دسالا خواندن یی یا بیه ت دا دی ئاماده بن (الجمهوریه، ع ۷۷۳، ۳۰ ایار ۱۹۷۰).

وه زیری کاروبارین باکووری محمه د محموود عه بدولرحمان^(۴) د راگه هاندنه کیدا بۆ پۆژنامه یا (الثورة) دیارکر ده ست ب ئاڤاکرنا دوو به شین ناڤخویی بۆ قوتابیین قوتابخانه یین ئاماده یی

ل ههولير و سليمانى ب كوژمى (٨٠) هزار ديناران
هاتيه كرن، ههروه سا (٨٠) قوتابخانه يين سه ره تاي و
پترى (٢٠) قوتابخانه يين نافنجى و (٢٠) به شين
نافخويى ل گوندين دوير ل ده قهرين باكوورى
هاتيه كرن، په يمانگه ها زمانى كوردى ژنيزيك دى ل
ههوليرى هيت ه دامه زراندن (الثورة، ع ٥٩٩، ١٣ اب
١٩٧٠).

وهزيرى پهروهده و فيركرنى سهد
عبدولباقي دړاگه هاندنه كيدا بو پوژنامه يا
(الجمهوريه) ل ۸ ى ته يلوولا ۱۹۷۰ ل دور لايه نئ
فيركرنى د ريكه فتننامه يا ۱۱ ى ئاداريدا ديژيت:
وهزاره تا پهروهده و فيركرنى ژبو جيبه جيكرنا
ريكه فتننامه يا ۱۱ ى ئادارا ميژوويى كړياريڼ پيدفى و
بله ز و كاريگر ژبو جيبه جيكرنا ته و كاريڼ گريدايى
ب خواندن و قوتابخانه و پهيره وى خواندنې. ديسان
وهزاره تى كړياريڼ پيدفى ژبو خواندنا زمانى كوردى
ل قوناغين شه شى ل سالا نوييا خواندنې ته نجامدايینه
دگل ته نجامدانا كړياريڼ پيدفى ژبو خواندنا
قوتابخانه بين نافنجى و ئاماده يى ل دهقه رين كوردى

ههروهسا پۆژنامهيا (الجمهوريه) دهژمارا ١١ى
ئەيلولا ١٩٧٠دا دەنگوباسەك ل ژيړ
نافونيشانى:(ترجمة الكتب المدرسية الى اللغة الكردية:
وهرگيژانا پەرتووکين قوتابخانهيان بۆ سەر زمانى
کوردى) بەلاڤه‌کر تيدا هاتبوو "جڤاتا پەروەردە و
فێرکرنى بريارا وەرگيژانا پەرتووکين پەروەردەيا
ئاینى بۆ پولا ئیکى نافنجى بۆ زمانى کوردى دایە، ئەوا
ليژنه‌يێن تايبه‌تمەند ل ريفه‌به‌رييا گشتى خواندنا
کوردى د وەزارەتا کاروبارین باکوورى پى رابووین
ب ریکا ئاراستەکرنا وەزارەتا پەروەردە و فێرکرنى،
وەك ديار پيش وەخت جڤاتى بريارا وەرگيژانا
پەرتووکا بيرکاريى بۆ پولا ئیکى نافنجى بۆ زمانى
کوردى دابوو، سەرەرايى هەندى ليژنه‌يێن ديتەر ژ
ئامادەکرنا پەرتووکين ريزمان و ئەدەبياتا زمانى
کوردى بدوو ماھیک هاتن، ديسان ژ نيزيک ليژنه‌يێن
وەرگيژانى دى ژ وەرگيژانا پەرتووکين قوتابخانه‌يان

بین پهیرهوین دیتر بۆ زمانی کوردی بدووماهییک هیئت، ل ماوهیی سالا خواندنن یا نویی دئ ل بهردهستی قوتابییان ئاماده بیت" (الجمهورية، ع ۸۶۲، ۱۱ ایلول ۱۹۷۰). ئەف پەرتووکی هاتینه وەرگیران ل سالا ۱۹۷۱ کەفتنه د خزمەتا قوتابیاند ل دەفەرین کوردان ئانکو لدویف پهیرهوی ئەوان پەرتووکان خواندن ب ریفه دچوو (الجمهورية، ع ۱۰۶۷، ۱۲ ایار ۱۹۷۱).

وەزارەتا پەروەردە و فیرکرنی بۆ جییهجیکرنا بەندین ریکهفتننامە یا ۱۱ ئاداری ئەوین گریدایی ب فیرکرنی هەریارا پیکهینانا هەندەک لیژنەیین دیتر دابوو، ئیک ژ ئەوان لیژنەیان ژ کەمال مەزھەر ئەحمەد ژ کولیزا ئادابی و عەبدولرەزاق محەمەد بيمار ژ ریفههرييا گشتی یا خواندنا کوردی و ئەحمەد عەبدولقادر کەریم بۆ وەرگیرانا پەرتووکی بنەماين ميژووييا عەرهبي و ئيسلامي بۆ زمانی کوردی بۆ خواندنا ئەوان ل قوتابخانەیین کوردی هاتبوو پیکهینان، هەروەسا لیژنەیهکا دیتر ژ مستەفا نووری عەلی ئەمین و عەزیز ئیسماعیل بۆ وەرگیرانا پەرتووکی زمانی عەرهبی و کۆمەلایەتی بۆ زمانی کوردی وەک دەستپیکەک بۆ خواندنا ئەوان ل قوتابخانەیین کوردی (الجمهورية، ع ۸۶۴، ۱۴ ایلول ۱۹۷۰).

ل دیوانا وەزارەتا کاروبارین باکووری لیژنەیهک ب سەرۆکایەتیا ریفهههري گشتی یی خواندنن کوردی و نوینەرین ژ وەزارەتا پەروەردە و فیرکرنی هاتە پیکهینان بۆ فەکولینا هژمارا قوتابخانەیین خواندن ب زمانی کوردی لی بیته خواندن ل پارێزگەها هین کەرکووک و نەینەوا و قەزا خانەقین ل پارێزگەها دیاله، ئەف لیژنەیه دئ دویچوونا پیدفین دەفەرین کوردی ب کادرین پیدفی بۆ ججهینانا خواندنن بزمانی کوردی کەت (الجمهورية، ع ۸۶۸، ۱۸ ایلول ۱۹۷۰).

رۆژنامە یا (الجمهورية) دھژمارا ۲۹ی ئەیلولا ۱۹۷۰دا راپورتهک ل ژیر ناڤونیشانی: (خطوات جديدة لنشر التعليم فى المحافظات الشمالية: بينگافین نویی بۆ بەلافهکرنا فیرکرنی ل پارێزگەهین باکووری) بەلافهکر، تیندا دیارکربوو کو (۳۸۰۰۰) پەرتووکی ژ دوو بەشان پیکهاتی بۆ نەهیلانا نەخویندەواریی ل سەر قوتابخانەیین کوردی ل (باکووری) وەلاتی هاتنە بەلافهکر و ئەف چەندە بۆ ججهینانا ریکهفتننامە یا ۱۱ ئادارا میژوویی هاتە ئەنجامدان. و وەزارەتا پەروەردە و فیرکرنی ب فەکرنا هژمارەکا خولان بۆ شیان و بهیزکرنی لدەف مامۆستایین وانهبیژ ل پارێزگەها دهوک و نەینەوا و کەرکووک و دیاله رابوو. هەروەسا ل ئەقان دووماهیکان ب پیکهینانا لیژنەیین زیندەتر بۆ خواندنا پیدفین دەفەرین باکووری ژ پەرتووکی و پەرگەهان و کارین پیدفین قوتابخانەیان رابوو. هەروەسا ب کوپیکرنا پەرتووکی ئەلف و بی رابوو و ل سەر خولان هاتە بەلافهکر بۆ مفا وەرگرتن، دیسان ل ئەقان دووماهیکان لیژنەیهکا بلند بۆ فەکولینا هەر کیشەیهکا ب خواندنا کوردی ل باکووری گریدایی و پیشکیشکرنا پیشبینی و ئامۆزگارییان بۆ چارەسەرکنا ئەوی هاتە پیکهینان. وەزارەتا پەروەردە و فیرکرنی ب هەفکاری ل گەل وەزارەتا کاروبارین باکووری و ریفهههرييا گشتی یا خواندنا کوردی ب هژمارەکا دەستکەفتیان ژ بینگافین تاییهت ب جییهجیکرنا خواندنن بزمانی کوردی ل پارێزگەهین باکووری رابوو، ژ ئەوانا راسپاردنا ریفهههرييا گشتی یا خواندنا کوردی ب دانانا بابەتین وانهگوتن ب دوو جوران ((خواندنا زمانی کوردی ل قوتابخانەیین وەلاتی و ریزمان و ئەدەبیاتا کوردی بۆ بین پیشفەرو))، هەروەسا دوو دەم د حەفتیندا هاتنە تەرخانکرن بۆ بەرههفکرنا وەرگرتنا دوو بەشەوانە ژ خواندنا زمانی کوردی ل قونغا شەشی ئامادەیی ل قوتابخانەیین وەلاتی هەمی و بشیوازەکی

پیگر ب هه‌بوونا هه‌ردوو به‌شه‌وانه د حه‌فتییدا. هه‌روه‌سا زمانی کوردی بوویه ژ بابه‌تین قوتابی ل ئە‌زمونین گشتی بین قوتابخانه‌یین ئاماده‌یی ئە‌زمونێ پی‌بکن. ئە‌ف چه‌نده ب مفا وه‌رگرتن ژ ده‌رچووین به‌شی کوردی دی هیته ئە‌نجامدان و فه‌گوه‌استنا ئە‌وان بۆ ستافی فی‌رکنا ئاماده‌یی و ریفه‌ریا گشتی یا خواندنا کوردی دی بکاری پیشکیشکرنا ناڤین ئە‌وان بۆ ئە‌فی مه‌ره‌می رابیت. هه‌رديسان وه‌رگێرانا په‌رتووکن عه‌ره‌بی بین قوناغا ئیکێ ناڤنجی بۆ زمانی کوردی و جیه‌جیکرنا خواندنا ئە‌وان ب زمانی کوردی د سالا خواندنێ ۱۹۷۰ - ۱۹۷۱ د ئە‌وین نوکه ل ژیر کاری کوپیکرنی‌دانه، ئاگه‌هدارکرنه‌ک بۆ قوتابخانه‌یین کوردی ب دانانا وانه‌یان و خواندنێ ب زمانی کوردی هه‌تا په‌رتووک بێنه ئاماده‌کرن ئاگه‌هدارکرنا ریفه‌به‌ریا گشتی یا فی‌رکنا پیشه‌یی ب پیشکیشکرنا فه‌کولینان ل دۆر شیانین جیه‌جیکرنا خواندنێ ل قوتابخانه‌یین پیشه‌یی ئە‌وین خواندنا کوردی بخۆفه‌دگرت، وه‌رگرتنا دوو به‌شه‌وانه د حه‌فتییدا بۆ خواندنا زمانی کوردی و ئە‌ده‌بیاتین ئە‌وی ل قوتابخانه‌یین ناڤنجی و ئاماده‌یی ئە‌وین خواندنا کوردی بخۆفه‌دگرت، ریک ب ریفه‌به‌ریا گشتی یا خواندنا کوردی هاته‌دان ب ده‌سته‌لاتا پیکه‌ینانا لیژنه‌یین نفیسنا په‌رتووکن کوردی و بابه‌تین ئە‌وی بۆ قوناغین ناڤنجی و ئاماده‌یی ئە‌وین نوکه ل ژیر نفیسینی‌دا (الجمهوریة، ع ۸۷۹، ۲۹ ایلول ۱۹۷۰).

پۆژنامه‌یا (الثورة) ده‌ژمارا ۲۱ ی چریا ئیکێ ۱۹۷۰ دا د راپورته‌کیدا دیارکر "سه‌روکی زانکویا سلیمانی محمه‌د محمه‌د صالح راگه‌هاند کو (۲۵۰) قوتابیین کچ و کوپ د ئە‌فی سالا خواندنیدا ل زانکویی هاتنه وه‌رگرتن، خواندن ل زانکویی به‌ره‌ف باشقه‌ دچت، به‌لی ئاسته‌نگا ل هه‌مبه‌ر زانکویی دزڤرت بۆ نه‌بوونا مامۆستایان و هنده‌ک کارین دارایی" (الثورة، ع ۶۶۰، ۲۱ تشرین الاول ۱۹۷۰). هاپیکاری سه‌روکی

زانکویا به‌غدا یی کاروبارین زانستی که‌نعان محمه‌د جه‌میل ل ۲۸ ی شوباتا ۱۹۷۱ رازیبوونا ئە‌ندامه‌تییا زانکویا سلیمانی د ئیکه‌تییا زانکویی جیهانی دا راگه‌هاندبوو (الجمهوریة، ع ۸۰۰۶، ۱ آذار ۱۹۷۱).

پۆژنامه‌یا (الجمهوریة) ده‌ژمارا ۶ ی چریا دووی ۱۹۷۰ راپورته‌ک ل ژیر ناڤونیشانی: (دروس فی محو الأمیة باللغة الكردیة: وانه د نه‌هیلانا نه‌خوینده‌واری دا ب زمانی کوردی) به‌لافه‌کر، تیدا دیارکربوو کو ریفه‌به‌ریا ئیزگه‌ه و ته‌له‌فزیوونێ ب هه‌فکاری ل گه‌ل وه‌زاره‌تا په‌روه‌رده ب پیرابوونا پیشکیشکرنا وانه‌یین نه‌هیلانا نه‌خوینده‌واری ل سه‌ر شاشا ته‌له‌فزیونا به‌غدا ب پۆژانه و ب هاپیکاریا مامۆستایین به‌هره‌مند و خودان شیان د فه‌گوه‌استنا پیزانین و وانه‌یاندا بۆ قوتابیین ده‌ستپیکێ رابوویه (الجمهوریة، ع ۹۱۲، ۶ تشرین الثانی ۱۹۷۰).

وه‌زاره‌تا کاروبارین باکووری لیستا سیسته‌می ریفه‌به‌ریا گشتی یا خواندن کوردی ئاراسته‌یی جقاتا سه‌رکردایه‌تیا شو‌ره‌شی کر ژبۆ به‌رقه‌پارابوونا ئە‌وی، ریفه‌به‌ری گشتی یی خواندنا کوردی عه‌بدوللا شالی دبێژیت: "ریفه‌به‌ریا ناڤبری ل دویف سیسته‌می به‌رپرس ژ کاروبارین په‌روه‌رده و فی‌رکرن ل پارێزگه‌هین خواندنا کوردی بخۆفه‌بگرت ب هه‌فکاری ل گه‌ل وه‌زاره‌تا په‌روه‌رده و فی‌رکرن و ناڤخویی ب فه‌کرنا لقین خۆ ل پارێزگه‌هین دیاله، که‌رکوک، نه‌ینه‌وا، ده‌وک، هه‌ولێر و سلیمانی رابوویه و ل دۆر ریبازین خواندنێ ئە‌وین ل قوتابخانه‌یین خواندنا کوردی بخۆفه‌گرتین دی هه‌مان ریبازا هاتی بریاردان ژلایه‌نی وه‌زاره‌تا په‌روه‌رده‌یی ب زمانی کوردی بیت" (الجمهوریة، ع ۹۳۹، ۱۰ کانون الاول ۱۹۷۰).

ریفه‌به‌ری گشتی یی خواندنا کوردی عه‌بدوللا شالی بۆ پۆژنامه‌یا (الجمهوریة) باسی ئە‌وان کریارین په‌وشه‌نبیری و بین گریدایی ب خواندنا کوردیقه

ئەوین ژلایى حکومەتا عىراقى بۆ بجههينانا رېککەفتنامەيا ۱۱ى ئادارا ميژوويى هاتينه بجههينان دکەت و دبىژيت: د ئەقى سالا خواندنيدا بۆ جيههيتکرنا رېککەفتنامەيا ۱۱ى ئادارا ميژوويى خواندنا ميژوويا کوردان ل هەمى قوناغين خواندنى ل هەمى عىراقى هاته خواندن، رېفەبهرييا گشتى يا خواندنا کوردى ب کارى دانا پيشبينين رېبازا بابەتى ميژوويا گەلى کورد رابوو، پشتى خواندنا ئەقى پيشبينى ژلایى جقاتا پەروەردە و فيزکرنى ب دانانا ليژنەيهکى بۆ فەکولينا ئەقى بابەتى و دانانا هندەک ناميلکە و بەلافەکرنا ئەوان ل سەر قوتابخانەيان رابوو. و ل گەل دانانا بابەتەکى نويى بۆ قوتابخانەيين کوردى د قوناغا نافجى و ئامادەيى دا ئەو ژى بابەتى زمان و ئەدەبياتين کوردى بوو، لەورا رېفەبهرييا نافبرى ب کارى دانانا بابەتين وانەگوتنى رابوو و ليژنەيهک بۆ نفيسينا پەرتووکان پيکهينان ئەو ژى شەش پەرتووک بۆ زمان و ئەدەبيات کوردى بەرھەم هينان. دەربارەى قوتابيين شەشى ئامادەيى ل عىراقى ئانکو ئەوين نە ل دەقەرین کوردى، رېفەبهريى ليژنەيهکا تايبەت بۆ نفيسينا پەرتووکەکى بناقى خواندنا کوردى بۆ بين دەستپيکى بۆ فيزکرن زمانى کوردى دانا و ئەف پەرتووکە هاته کوپيکرن و ل سەر قوتابخانەيان هاته بەلافەکرنا، ديسان رېفەبهريى ب پيداچوونا پەرتووکا ئەلف و بى يا کوردى ئەوال پولا ئيکى سەرەتايى دەيتە خواندن رابوو، دلايهەکى ديتردا رېفەبهريى يا ب کارى نفيسينا پەرتووکين تايبەت بين کوردى ل جهى وەرگيرانا پەرتووکين عەرەبى بۆ کوردى رادبت و ل گەل بەردەوامييا فەکرنا خولين ماموستايان ل باژيرين (دھوک، کەرکوک، خانەقين، ئاکرى، شنگال و شيخان) بۆ ئامادەکرنا کادرين وانەگوتنا زمان و ئەدەبيات کوردى (الجمهورية، ع ۱۰۶۷، ۱۲ ايار ۱۹۷۱).

ديسان رېفەبهرييا ئافەدانکرنا باکوورى ب هەفکاری ل گەل وەزارەتا نافخۆ ب کارى ديارکرنا جهين قوتابخانەيان رابوو ئەوين نيڤ مليون دينار بۆ ئافکرنا ئەوان هاتيه تەرخانکرنا ل پاريزگەهين باکوورى، ئەو ژى ل پاريزگەهين (دھوک، نەينهەوا، هەولير، سليمانىي و کەرکوک) دى ب کارى ئافکرنا قوتابخانەيين سەرەتايى، نافجى و ئامادەيى رابيت (الثورة، ع ۸۸۷، ۲۲ تموز ۱۹۷۱). وەزارەتا کاروبارين باکوورى ل ۱۱ى تەباخا ۱۹۷۱راگەھاند کو چوار قوتابخانەيين سەرەتايى ژ چوار هۆلان ل قەزا و ناحيين کەرکوک ب مەزاختنا (۱۴) هزار دينارن هاته بجههينان (الجمهورية، ع ۱۱۴۷، ۱۲ آب ۱۹۷۱).

هەرەسا رۆژنامەيا (الثورة) دھژمارا ۲۱ى ئەيلوولا ۱۹۷۱دا دەرگوباسەک ل ژير نافونيشانى: (دراسة تأسيس كلية للطب فى السليمانية: فەکولين ل سەر دامەزراندنا کوليژەکا پزيشكى ل سليمانىي) تيدا هاتبوو: شانەک ژ وەزارەتا خواندين بلند و فەکولينين زانستى ل ۱ى ئەيلوولا ۱۹۷۱ سەرەدانا پاريزگەها سليمانىي کر بۆ فەکولينى ل سەر شيانين دامەزراندنا کوليژەکا پزيشكى ل زانکوي سليمانىي (الثورة، ع ۹۳۹، ۲۱ ايلول ۱۹۷۱).

رۆژنامەيا (الجمهورية) دھژمارا ۳۱ى ئادارا ۱۹۷۲دا د راپورتهکيدا ديارکر: "لژير چاڤديرييا سەرۆک کومارى عىراقى ل ۳۰ى ئادارا ۱۹۷۲ ل ژير دروشمى (العلم والنضال من اجل تثبيت الحكم الذاتى لکردستان العراق: زانست و تيكوشين ژبو جيگرکرنا مافى ئوتونومى بۆ کوردستانا عىراقى) کونگرهين حەفت يى ئيکەتيا قوتابيين کوردستان ل زانکوي سليمانىي هاته گریدان، کونگرە ب ئامادەبوونا نوينهري سەرۆک کومارى عىراقى ئەندامى سەرکردايەتيا قوترييا پارتا بەعسا عەرەبييا ئيشتراکى تايە عەبدولکەریم^(۵) و نوينهري مەلا مستەفا بارزانى ئەندامى مەکتەبا سياسى يا پارتى ديموکراتى

کوردستان محەمەد مەحمود و پارێزگاری سلێمانی
 عەلی عەبدوللا و نوینەرین مەکتەبا جێبەجێکاری یا
 ئیکەتیا نیشتمانی یا قوتابیین عیراقی و نوینەرین
 ریکخراوا پارتی دیموکراتی کوردستان ل سلێمانی و
 نوینەرین ریکخراوین قوتابیین عەرەبی و نوینەرین
 کۆمەلا قوتابیین کورد ل ئەوروپا و هژمارەکا مەزن
 یا بەرپرسان ل پارێزگەهی هاتە گێران (الجمهورية، ع
 ۱۳۴۶، ۳۱ آذار ۱۹۷۲).

پۆژنامەیا (الثورة) دھژمارا ۴ ی گولانا
 ۱۹۷۲ دا دەنگوباسەک ل ژێر نافونیشانی: (رئیس
 الجمهورية یقرر اصدار نظام مديرية الدراسة الكردية
 العامة: سەرۆک کۆماری بریارا دەرکنا سیستەمی
 رێفەبەرییا خواندنا کوردی یا گشتی دا) تیدا هاتبوو:
 "سەرۆک کۆمار ئەحمەد حەسەن بەکری ل ۳ ی گولانا
 ۱۹۷۲ بریارا دەرکنا سیستەمی رێفەبەرییا خواندنا
 کوردی یا گشتی دا، ل دویف ئەفی بریارێ هەمی وانه
 و رێبازین وانهگوتنی و خواندنێ د ب زمانی کوردی
 ل هەمی قوتابخانەیین سیستەمی بخوێنەر بگرت بیت
 هەتا دووماهیکا قوناغا خواندنێ یا ئامادەیی و خواندنا
 زمانی عەرەبی د ل هەمی قوناغین فێرکرن ل ئەقان
 قوتابخانەیان د نەچاری (الزامی) بیت" (الثورة، ع
 ۱۱۳۰، ۴ ايار ۱۹۷۲).

سەبارەت پارێزگەها سلێمانی پشتی دەرچوونا
 بەیاننامەیا ۱۱ ی ئادارا ۱۹۷۰ بارودۆخین خواندنێ
 گورانکاری بخوێنەر دیتبوو ژ ئەگەرێ بەلاقبوونا
 ئارامی و ئێمناهی د ئەفی بیافیدا رێفەبەری
 پەرودەیا سلێمانی سامی حسین نازم دبێژیت: ژ
 ئەگەرێ بارودۆخین نە ئارامی ل دەرەیین
 کوردستان پێشتر (۸۰) قوتابخانە داخراو بوون، بەلێ
 جارەکادی دەرگەه ل بەرامبەر خوێندکاران قەبوو،
 هوسا ئاشتبوونەکا کاتی د ناڤهرا هاوێلاتی و
 قوتابخانەیدا هاتە ئاراو، پاشان دەرکنا یاسایا ژمارە
 (۱۵۳) ی سالا ۱۹۷۱ و نەهیلانا نەخوێندەواری، ب

ئەفی یاسای سەرپەرشتیارین پەرودەری بۆ
 قوناغا سەرەتایی هاتنە دانان، داکو ب ئەفی رێکی
 ئاستی زانستی قوتابیان، لایەنی پەرودە بزانی
 (شەریف، ب.س.ج، ل ۱۰).

هەرودەها پارێزگاری سلێمانی ل ۱۱ ی تیرمەها
 ۱۹۷۲ راگەهاندبوو کو (۲۳) قوتابخانەیین سەرەتایی
 ل دەرەیین جیاوازیین پارێزگەهی هاتنە ئافاکرن،
 دماوێ ئەفی سالیدا (۸۲) قوتابخانەیین سەرەتایی و
 نافنجی و جەین مەشقا پێشەیین کاری دەستی و
 بنگەهین کاری دەستی بین کارین فولکلوری هاتنە
 قەکر، ژێدەرەکی بەرپرس ل رێفەبەرییا پەرودەری
 پارێزگەهی دیارکر کو ژمارەیا قوتابیان ل
 قوتابخانەیان د ئەفی سالیدا گەلەک بەرەف زیەبونیفە
 چوینە ب بەراورد ل گەل پێش شۆرەشا ۱۷ ی
 تیرمەهی زاروکیین پۆلا ئیکی سەرەتایی د ئەفی
 سالیدا هاتنە تومارکرن و ژمارەیا ئەوان (۱۰۳۰۵)
 قوتابیین کور و کچ بوون (الثورة، ع ۱۱۹۱، ۱۲ تموز
 ۱۹۷۲).

ل ژێر چاڤدیرییا سەرۆک کۆمار ئەحمەد
 حەسەن بەکر کۆنگرەیی چواری ی خولا دووی یا
 سەندیکا مامۆستایین کوردستان ل ۵ ی شوباتا
 ۱۹۷۳ ل هەولێر هاتە گریدان، کۆنگرە ب ئامادەبوونا
 نوینەرێ سەرۆک کۆمار و وەزیری دەولەتی صالح
 یوسفی و وەزیری کاروبارین باکووری ئەندامی
 مەکتەبا سیاسی یا پارتی دیموکراتی کوردستان
 محەمەد مەحمود عەبدولرەحمان و وەزیری
 پەرودەری عەبدولستار ئەلجەواری و پارێزگاری
 هەولێر عەبدولوەهاب ئەتروشی و نوینەرین پارتین
 نیشتمانی و ریکخراوین پێشەیی هاتە گریدان
 (الجمهورية، ع ۱۶۱۹، ۶ شباط ۱۹۷۳). ئەنجامین
 گرنگ بین گریدانا ئەفی کۆنگرەیی خورتکرنا
 پیکگەهشتنی دناڤهرا مامۆستا و بەرپرسین خواندن
 و فێرکرن ل کوردستان، هەرودەسا لایەنگری

پیشداچوونا ریباز و پهیره و بهرنامهیی فیکرنی ب زمانی کوردی، بهیزکرنا ناسنامهیا رهوشهنبیری یا کوردی د ماوهیی فیکرنیدا.

پوژنامهیین (الجمهوریة) و (الثورة) دهژمارین ۲۶ی تیرمهها ۱۹۷۳ راپورتین خوه ل ژیر ناغونیشانی: (وزیر شوون الشمال یرعی الحلقة الدراسية الأولى للكتاب المدرسی باللغة الكردية فی شقلاوة: وهزیری کاروبارین باکووری چاقدیرییا خهلهکهیا خواندنا دهستیکی یا پهرتووکی قوتابخانهیان ب زمانی کوردی ل شهقلاوه کر) تیدا دیارکربوو: "خهلهکهیا خواندنا دهستیکی یا پهرتووکی قوتابخانهیان ب زمانی کوردی ل ۲۵ی تیرمهها ۱۹۷۳ ب سپونسیرییا وهزیری کاروبارین باکووری محهمه مهحمود عهبدولرحمان ل شهقلاوه هاته بریقهبرن، روینشتنا ئیکی ب ئامادهبوونا بریکاری پاریزگاری ههولیری ئهنوهر عارف و هژمارهکا ریقهبهری گشتی و پشیکنهری پهرهدهیی ژ وهزارهتا پهرهدهیی و کاروبارین باکووری و نوینهری لقا دوو یا پارتی دیموکراتی کوردستان هاته ئهجامدان و د ئهقی روینشتنیدا دوو قهکولین هاتبوون پیشکیشکرن ئیک ژ ئهوان ل سهر ئاریشهیین پهرتووکی کوردی یین قوتابخانهیان و یا دیتر ل سهر چارهسهرکرنا ریبازا وهرگیپان و نقیسنی و ئهقی خهلهکهیی سی پوژان قهکیشا و هژمارهکا لیژنهیان بو قهکولینین هاتینه پیشکیشکرن هاتبوون پیکهینان" (الجمهوریة، ع ۱۷۶۸، ۲۶ تموز ۱۹۷۳؛ الثورة، ع ۱۵۱۶، ۲۶ تموز ۱۹۷۳).

سهبارت بابتهی ئافاکرنا قوتابخانهیان و خواندنا زمانی کوردی ل دهقهرین کوردستانی، ههروهک ل دهستیکی هاتییه دیارکرن و د پوژنامهیاندا کو حکومهتا عیراقی بریار ل سهر ئافاکرنا هژمارهکا مهزن یا قوتابخانه و بنگههین خواندن ل دهقهرین کوردستانی دابوو و ل گهل

خواندنا زمانی کوردی د قوتابخانهیاندا، بهلی د کریاریدا حکومهتا عیراقی راسته ب ئافاکرنا هژمارهکا مهزن یا قوتابخانهیان رابوویه و دگل خواندن ب زمانی کوردی بیت بهلی نه ب ئهوی شیوازی پیدقی و نه ب ئهوی دیارکرنا ژمارهیا ئهوان ئهوا د پوژنامهیاندا هاتییه دیارکرن، بو نمونه د ههردوو پاریزگههین سلیمانی وههولیردا د سالا خواندن یا ۱۹۷۰ - ۱۹۷۱ بتنی خواندن ل (۱۸) قوتابخانهیین ناغجی و ئامادهیی ب زمانی کوردی بوو و ل کهرکووک د (۵) قوتابخانهیین دواناغجی خواندن ب زمانی کوردی بوو، ب ههمان شیواز د قوتابخانهیین سهرهتاییدا ههمان نمونه ل ههر چوار پاریزگههاندا ههبوو ئهو ژی ههولیر، سلیمانی، کهرکووک و دهوک (بارزانی، ۲۰۰۴، ۱۳۹).

ههروهسا ل سالا ۱۹۷۳ بریاردابوون (۹۰) قوتابخانهیین سهرهتایی و (۵) باخچهیین مندالان ل پاریزگاها سلیمانیدا قهکن، ب ئهقی شیوهی ریژهیا خویندنانین سهرهتایی بوونه (۱۹۶۸۵) قوتابی(پوژنامهیا هاوکاری، ژ ۲۰۹، ۱۵ ئادار ۱۹۷۳، ل ۴).

۳. دهزگههین رهوشهنبیری کوردی یین ژلایی حکومهتا عیراقیقه هاتین دامهزراندن:

۳. ۱. ئیکهتیا نفیسهران و کوپ زانیاری کوردی:

ژلایهکی قه ئیک ژ دهستکهقتییت دیتر یین پیکههقتنامهیا ۱۱ ی ئاداری دامهزراندنا ریکخراوین رهوشهنبیری یین کوردی بوو ئیک ژ کریارین گرنگ د ئاللی رهوشهنبیریقه هاتبوونه هژماردن ژ ئهوان ریکخراوان دامهزراندنا ئیکهتیا نفیسهری کورد و کومهلا رهوشهنبیری یا کوردی بوو(عقراوی، ۲۰۰۷، ۳۰۸: نهجا، ۲۰۱۶، ۱۴۱)، سهبارت ئیکهتیا نفیسهری کورد، ئیکهمین کونگرهیی ئیکهتیا نفیسهری

کورد ل ٢٣ی حوزەیرانا ١٩٧٠ ل هۆلا خولد ل بهغدا ل ژیر چاقدیرییا سهروک کۆمار ئەحمەد حەسەن بەکر هاتبوو قەکرن و ئەف کونگرە ب پەیفە سهروک کۆمار ئەحمەد حەسەن بەکری ئەو ژى ژلايەننى نوينهري ئەوى ئەحمەد عەبدولستار ئەلجوارى (١٩٢٤ - ١٩٨٨) وهزيرى دهولهتى بۆ کاروبارىن کۆمارى و ب پەیفە مەلا مستەفا بارزانى ئەو ژى ژلايەننى نوينهري ئەوى دارا تەوفيق^(١) قە هاتبوونە خواندن، هەردووکان ئەف کونگرەيه ب ئیک ژ بەرهەمین ریککەفتنامەيا ١١ی ئادارا میژوویى ل قەلەم دابوون (الجمهورية، ع ٧٩٤، ٢٤ حیزران ١٩٧٠؛ الثورة، ع ٥٥٥، ٢٤ حیزران ١٩٧٠).

پاشان هژمارەکا لیژنەیان بۆ کاروبارىن رەوشەنبیری دانان و دانوستاندن ل سەر پەیرهو بەرنامەیی ئیکەتیی کرن و پاشان هەلیژاردنن دەزگەهێ کارگێری یی ئیکەتیی نقیسەرین کورد هاته ئەنجامدان، عەبدولرەحمان هەژار بوویه سهروک و ئیحسان فوئاد بوویه جیگر و عەزەددین مستەفا رەسول بوویه سکرتیر و حوسین عارف بوویه ژمیریاری ئیکەتیی (الثورة، ع ٥٥٧، ٢٦ حیزران ١٩٧٠؛ ع ٥٥٨، ٢٨ حیزران ١٩٧٠). هەر دهەمان هەیفدا ل ١٩ی حوزەیرانا ١٩٧٠ کۆمەلا رەوشەنبیری یا کوردی هاته دامەزراندن (الثورة، ع ٥٥٥، ٢٤ حیزران ١٩٧٠)، رۆژنامەيا (الثورة) دهژمارا ٧ی ئەیلوولا ١٩٧٠دا د راپورتهکیدا دیارکربوو: "وەزارەتا ناخۆ دەستویری دایە کۆمەلا رەوشەنبیری یا کوردی ب کارى چیکرنا نقیسارەکا کۆمکرنا کۆژمى (٥٠) هزار دیناران دماوهیی ئەقان سى سالاندا ب ریکا (تبرعات الاختيارية) خیرخوازییا ل دویف حەزا خوە ژ کارمەندین ئەوئ ل سەرانشەری وهلاتی ل بن سەرپرەشتییا هیژایان وهزیرى دهولهتى صالح یووسفی و ریفەبهري رەوشەنبیرییا کوردییا گشتی هاشم ئاکرەیی و ناھیدە رەفیق حلمی پیشیکنەر

دەزارەتا پەروەردى رابين" (الثورة، ع ٦٢٠، ٧ ایلول ١٩٧٠).

ژلايەکی دیفە؛ سەبارەت کۆری زانیاریی کوردی پشتی ریککەفتنامەيا ١١ی ئاداری ژ ئەنجامی هژمارەکا کۆمبوونین پشکا کوردی ل کولیژا ئادابی ل بەغدا ب پشکداریا هژمارەکا مامۆستا و رەوشەنبیرین کورد ئامادەکاری بۆ دامەزراندنا کۆری زانیاریی کورد کربوون و پاشان دەستەیهک هەلیژاردن، ئەف دەستەیی پوختەیهک ژبو یاسایا کۆری زانیاریی کوردی و پیشکیشی وهزارەتا کاروبارىن باکووری کربوو (ناکام، ٢٠٠٣، ١٥١؛ نهجار، ٢٠٢٣، ٢٢٩ - ٢٣٠)، پاشان رۆژنامەيا (الجمهورية) دهژمارا ٩ی ئەیلوولا ١٩٧٠دا دەنگوباسەک ل ژیر نافونیشانی: (تنفيذ قانون مجمع العلمى الكردى: جتيه جیکرنا یاسایا کۆری زانیاریی کوردی) بەلافەکربوو، تیدا دیارکر: "ل ٨ی ئەیلوولا ١٩٧٠ یاسایا کۆری زانیاریی کوردی هاته دەرکرن، ل دویف ئەف یاسایی ل عیراقی کۆرپەندەک بناقی کۆری زانیاریی کوردی دى هیتە دامەزراندن و دى بته لقا کوردی یا کۆرپەندا زانستییا عیراقی، دى وهک دەستەیهکا سەرەخۆ و خودان کەسایەتییەکا بیرتیژ و سەرەخۆیا دارایی و کارگێری هیتە هژماردن و دى ژلاين دیوانا سهروکایهتیی هیتە بریفەبرن و وهزيرى پەرۆرده و فیکرکرنی دئالیین تايهەتمەندا دى نوینەراتییا ئەوئ کەن، ئارمانجا ئەف کۆرپەندی ژبو خواندن و قەکولینن زانستی ل عیراقی ژبو پیشکەفتنا زانستی و پاراستن ل سەر سەلامەتییا زمانى کوردی و کار د گەشەسەندنا زانست و ئەدەبیات و هونەر و ساخکرنا فولکلۆری کوردی و ئیسلامی د زانست، ئەدەبیات، هونەر و پاراستن ب خواندنا میژوو و شارستانیەتا عیراقی کەت" (الجمهورية، ع ٨٦٠، ٩ ایلول ١٩٧٠).

٣.٢. رێقه‌به‌رییا گشتی یا ره‌وشه‌نبیری و راگه‌هاندن:

جقاتا سه‌رکردایه‌تی بریارا پیکهینانا
رێقه‌به‌رییا گشتی یا ره‌وشه‌نبیری و راگه‌هاندنا
کوردی ل دیوانا وه‌زاره‌تا راگه‌هاندن ژ ئه‌قان
رێقه‌به‌رین خوارێ پیکهاتی دا:

١- رێقه‌به‌رییا ره‌وشه‌نبیری پیکه‌هیت ژ: أ- هۆبا
نقیسین و به‌لافه‌کرنی دئ ب ئه‌رکی هه‌فکاری
و به‌لافه‌کرنا به‌ره‌مه‌ین په‌یوه‌ندی ب
ئارمانجین رێقه‌به‌رییه‌ هه‌یی رابیت،
هه‌روه‌سا ل گه‌ل کارێ هاندانا نقیسه‌رین
کورد د هه‌می بوارین جودادا و ئه‌رکی
رێقه‌به‌ریی دئ بیه‌ ساخکرنا فولکلور و
ره‌وشه‌نبیرییا کوردی و به‌لافه‌کرنا ئه‌وی.
ب- هۆبا وه‌رگیرانی دئ ب ئه‌رکی وه‌رگیرانا
په‌رتووکی چاکری و ده‌نگوباسان رابیت،
زیده‌باری ده‌رچوو و داهاتیین دناقه‌را
داموده‌زگه‌هین ده‌وله‌تی بۆ زمانی کوردی.
ج- هۆبا هونه‌ری دئ ب کارێ هاندان و
پشتبه‌ستنا بزاقا هونه‌رییا کوردی ده‌می
بوارین جودادا رابیت.

٢- رێقه‌به‌رییا راگه‌هاندن پیکه‌هیت ژ: أ- هۆبا
ئاراسته‌کرنی دئ ب کارێ به‌رپرسیاره‌تییا
رێکخستن و چالاکیین ره‌وشه‌نبیری ل ده‌قه‌رین
کوردی رابیت و دئ کاری د هشیارکرنا
جه‌ماوه‌ری دا که‌ت ب هه‌می رێکین راگه‌هاندن
ئه‌وژی به‌لافه‌کرنا چاپه‌مه‌نی و به‌لافوکان و
پیشکیشکرنا درامایی و دانانا پیشه‌نگه‌هان و
رێکخستنا کرنفرانس و سمیناران. ب- هۆبا
پوژنامه‌قانیی دئ ب کارێ به‌رپرسیاره‌تی و
سه‌ره‌شتیکرنی ل سه‌ر کاروبارین
پوژنامه‌قانیی رابیت ئه‌وین ب زمانی کوردی
ده‌ینه‌ ده‌رکرن و دانانا پلانا بۆ بلندکرنا ئاستی

ئه‌وان و رێکخستنا ئه‌رشیفی ئه‌وان و ل گه‌ل
هه‌می چالاکیین ب کوردانه‌ گریدایی (الجمهوریه،
ع ٨٨٣، ٣ تشرین الاول ١٩٧٠).

سه‌ره‌رایي تیکچوونا بارودۆخان دناقه‌را
کوردان و حکومه‌تا عیراقیدا و نه‌ بجه‌هینانا هژماره‌کا
به‌ندین رێککه‌فتنامه‌یا ١١ی ئاداری، به‌لی د ئالیی
ره‌وشه‌نبیرییا حکومه‌تا عیراقی پتریا کاران ئه‌نجام
دابوو و ئه‌ف چه‌نده د گوتاره‌کید ل ژیر ناخونیشانی:
(اتفاقیه آزار ما نفذ و ما لم نفذ: رێککه‌فتنامه‌یا ئاداری
یا هاتییه جیه‌جیکرن و یا نه‌هاتییه جیه‌جیکرن) ل
ته‌باخا ١٩٧٢ د گوڤارا (کادر) دا ئاماژه ب ئه‌قان
پیرابوونین ره‌وشه‌نبیری ئه‌وین ژ لایێ حکومه‌تا
عیراقیه ل ده‌قه‌رین کوردستانی هاتییه ئه‌نجامدان
کربوون (السمر، ٢٠١٢، ٣٧٣)، هه‌روه‌سا ب هویری
ئاماژه ب ئه‌وان کارین هاتییه ئه‌نجامدان و ئه‌وین
نه‌هاتییه ئه‌نجامدان ژ ئالیی ره‌وشه‌نبیری کربوو،
دیسان وه‌ک دیار دبیت کو ریکخراو و کومه‌له‌یین
ره‌وشه‌نبیری هاتبوونه دامه‌زراندن به‌لی وه‌ک پیدئی
ب ئه‌نجامدانا کارین خوه ژ ئه‌گه‌ری سیاسه‌تا
حکومه‌تا عیراقی نه‌رابوون (بارزانی، ٢٠٠٤، ١٤١ -
١٤٤).

٤. ئه‌نجام:

ماوه‌یی دناقه‌را ١٩٧٠ - ١٩٧٣ واتا پشتی
رێککه‌فتنامه‌یا ١١ی ئادارا ١٩٧٠ ده‌قه‌رین
کوردستانی هژماره‌کا پیشداچوونین فیکرنی و
ره‌وشه‌نبیری ئه‌وین ژ هه‌ولانی کوردان ب ریکا
حکومه‌تا عیراقی بخوه‌فه دیتن ژگرنترین ئه‌وان:

١- به‌رفره‌هکرنا قوتابخانه‌یان و ئاڤاکرن و
نوژه‌نکرنا ئه‌وان ب تاییه‌ت ئاڤاکرنا
قوتابخانه‌یین نوی یین سه‌ره‌تایی و
دواناڤنجی ل ده‌قه‌رین کوردستانی. ئه‌ف
چه‌نده گرنگیه‌کا مه‌زن بوو بۆ کوردان؛ چونکه

٥. پەرەز

- پۆژناما الجمهورية: ئىكەم پۆژنامەيا سىياسى يا پۆژنامەيا ل سەردەمى كۆمارى ل ١٧ى تىرمەها ١٩٥٨هاتىبوو وەشاندىن، خودانى ئىمتىيازى رەشىد فەلىح بوو، سەعدون حەممادى سەرنوسەرى ئەوى بوو، موعاز عەبدولرەحىم رېفەبەرى ئەوى بوو پاشان عەبدولرەھاب غەرىرى ل جەئى سەعدون حەممادى بوو سەرنوسەرى ئەوى، نوپنەرايەتيا پارتا بەعسا عەرەبىيا ئىشتراكى كىبوو و پاشان بوو سەرنوسەرى پارتا بەعسا عەرەبىيا ئىشتراكى، ل سالا ١٩٦٤ كەفتە سەرى ب وەزارەتا ئىرشادىفە، ل سالا ١٩٦٨ هەتا دووماھىكا دەستەھلاتا پارتا بەعس ئەف پۆژنامەيا بوو پۆژنامەيا كادىركى دىدوچوونىن حكوومەتا عىراقى وەك پۆژنامەيا كەفەرى يا بەلافكرىا برىارىن حكوومەتى و دەنگوباسىن فەرمى يىن سىياسى و ئابورى و ناخووى جفاكىيىن عىراقى لىھات (بى)، ١٩٧٠، ٧؛ شكر، ٢٠١٠، ٢٨٩؛ حسون، دت، ٢١٠)

- پۆژناما الثورة: پۆژنامەيا كەفەرى يا پۆژنامەبوو، ل ٨ى چرىا ئىكى ١٩٥٨ ژلايى يونس تائىفە ل بەغدا هاتىبوو وەشان، عەبدوللا مستەفا سەرنوسەرى ئەوى بوو، ل دەستىكى ل گەل ھەزرىن كۆمىنىست بوو بەلى پاشان ب تنى لايەنگرىيا ھەزرىن عەبدولكەرىن قاسمى دكر، بەلى پشتى كەفتە دەستەھلاتا قاسمى ھاتە راوەستاندىن و پاشان كەفتە د وەشانىدا، گەلەك جارەن دماوہىيىن جىاوازدا ئەف پۆژنامەيا ب دژى سىياسەتىن حكوومەتىن عىراقى بوو، بەلى دماوہىيى سالا ١٩٦٨ هەتا دووماھىكا دەستەھلاتا پارتا بەعس ئەف پۆژنامەيا بوو پۆژنامەيا كادىركى دىدوچوونىن حكوومەتا عىراقى وەك پۆژنامەيا كەفەرى يا بەلافكرىا برىارىن حكوومەتى و دەنگوباسىن فەرمى يىن سىياسى و ئابورى و ناخووى جفاكىيىن عىراقى لىھات (شكر، ٢٠١٠، ٢٩٦ وما بعدھا).

دەفەرەن كوردان و مللەتى كورد ژ ئالىي پەوشەنبىرى گەلەك بى بەھربوون، قوتابخانە ب ژمارەيا كىم ھەبوون، لەورا ژمارەيا نەخويندەقەنان گەلەك زىدە بوو.

٢- خورتكرىا خواندىنا بلىد ئەوژى دەرفەتىن خواندىنا بلىد بۇ قوتابىيىن كورد دماوہىيى دامەزەندە زانكوىان و وەرگرتە ئەوان ل زانكوىيىن عىراقى.

٣- خورتكرىا زمانى كوردى ئەو ژى ل دەمى دانپىدان ب زمانى كوردى وەك زمانەكى فەرمى ل دەفەرەن كوردستانى ھاتىيە دان و د لايەنى فىركرى و راگەھاندنىدا ھاتە بكارھىنان.

٤- ھەروەسا پۆژنامەيىن زاردەفى حكوومەتى گرنگىيەكا مەزەن دايە لايەنى پەوشەنبىرى داکو بۇ رايا گشتى دياربەكەت كو حكوومەتا عىراقى يى ب كارى بجههينانا بەندىن رىكەفتەنامەيا ١١ى ئادارا ١٩٧٠ رادىيەت، لەورا ئەو كارو كرىارىن حكوومەتا عىراقى ب ھەولەانا كوردان ئەنجام ددا ھەمى د پۆژنامەياندا ھاتىبوونە توماركرن.

٥- وەك ديار كو حكوومەتا عىراقى د سالا ئىكى يا دەركرىا رىكەفتەنى گەلەك ھەولەان ژبۇ ئارامىكرىا باروؤوخان كرىە، لەورا ب ئەقان جورە كارەن پابوويە.

٦- سەھرايى ئەنجامدانا ئەقان كارەن ژلايى حكوومەتا عىراقى، بەلى سەركردەيى بزاڤا رىزگارخووازا كوردى مەلا مستەفا بارزانى بەردەوام ھەولا پىشەفەبرنا ئالىي پەوشەنبىرى ل دەفەرەن كوردستانى كىبوو، ھەروەسا بەردەوام دەمى دانوستاندىناندا ل گەل حكوومەتا عىراقى ئامازە ب ئالىي پەوشەنبىرى و فىركرى ل دەفەرەن كوردستانىدا كىبوو.

- غانم عهبدولجه لیل سعودی ل سالا ۱۹۳۸ ل به غدا ژدایکبوویه، ل سالا ۱۹۵۴ چوویه دناڤ ریزین پارتا به عسدا، ل سالا ۱۹۶۵ ژ کولیزا یاسایی و سیاسه تی دهرچوویه، چه ندین جاران ژ نه گهری چالاکیا ئه وی یا سیاسی هاتییه زیندان کرن، ل سالا ۱۹۷۰ بوویه پاریزگاری که رکوک و ل سالا ۱۹۷۱ یی دیاله، پشتی بریارا خۆمالیکرنا په ترۆلی ل ۱ حوزهیرانا ۱۹۷۲ ب کاری ریفه برنا کۆمپانیا عیراقی یا کاروبارین په ترۆلی رابوو، ل سالا ۱۹۷۴ وهک ئه ندامی سه رکردایه تیا ههریمیا پارتا به عس هاته ههلبژاردن و ماوهیی دناقهه را ۱۹۷۴ - ۱۹۷۷ بوویه وهزیری خواندنا بلند، ل سالا ۱۹۷۹ ل دویف بریارا ل هولا خولد هاته سیداره دان (الزبیدی، ۲۰۰۷).

- محهمه د مهحمود عهبدولره حمان (سامی) ل سالا ۱۹۳۲ ل باژیری شنگالی ژدایکبوویه، کولیزا ئه ندازیاری ل بریتانیا خواندییه، پشتی قه گه رانا ئه وی ههتا سالا ۱۹۶۳ وهک ئه ندازیار ل وهزارهتا په ترۆلا عیراقی کارکره، پاشان دهه مان سالدا په یوهندی ب شوپهشا ئه یلوولی کره گهلهک قه نه کیشا بوویه راپوژکاری تایبهت یی بارزانی، ل سالا ۱۹۸۱ پارتی گهلی دیموکراتی کوردستان دامه زران، پشتی سه رهلدانی جارهکا دیتر په یوهندی ب پارتی دیموکراتی کوردستان کر، ل ۱ شوباتا ۲۰۰۴ د ته قینه وهیا تیرۆریستیا باره گایی لقا دوو یا پارتی دیموکراتی کوردستان ل ههولیری هاته تیرۆر کرن (حهیده ری و هنده کین دیتر، ۲۰۱۴، ۴۰۹ - ۴۱۰؛ یوسف، ۲۰۲۰، ۴۳ - ۵۸).

- تایه عهبدولکه ریم ل سالا ۱۹۳۳ ل عانه ژدایکبوویه، سیاسه ته دارێ عیراقییه، ل سالا ۱۹۵۱ ئامادهیا مامۆستایان ل به غدا ته مامکره، ژنه گهری چالاکیین سیاسی ل سه رده می عهبدولکه ریم قاسمی هاته دهستگیر کرن، پشتی کۆدهتا یا ۱۷ تیرمه ها ۱۹۶۸ هژمارهکا پوستان وهرگرتبوو ئه و ژی بالیوزی

عیراقی ل سودان، جیگری وهزیری په روهردی، سه رۆکی فه رمانگه ها کاروبارین ئابووری، وهزیری ناخۆ، وهزیری په ترۆلی و ئه ندامی سه رکردایه تیا ههریمی یا پارتا به عس (نهجار، ۲۰۲۲، ۲۳۹).

- دارا تهوفیق فه تحولا ل سالا ۱۹۳۲ ل سلیمانی ژدایکبوویه، سیاسی و پوژنامه نقیس بوو ل کولیزا ئه ندازیاری ل زانکویا به غدا هاتییه وهرگرتن، ژ نه گهری کارین سیاسی ته مام نه کره، به لی بو ته مام کرن چوویه بریتانیا، ل سالا ۱۹۶۰ په یوهندی ب پارتی دیموکراتی کوردستان کر دکۆنگره ی ههشتی دا ب ئه ندامی کۆمیته یا ناقهندی هاته ههلبژاردن، سه رنوو سه ری پوژنامه یا برایه تی بوو، پاشان ژنه گهری ههلو یستی ئه وی یی سیاسی ژلایی دهزگه می ههوالگیریا حکومه تا به عس ل سالا ۱۹۸۰ هاته گرتن و ههتا نوکه نه دیاره (مهلا قادر، ۲۰۱۴، ۲۵۹ - ۲۶۳؛ حهیده ری و هنده کین دیتر، ۲۰۱۴، ۲۵۸ - ۱۸۰).

۶. لیستا ژیده ران

۶. ۱ پوژنامه

- الجمهورية، ع ۷۰۴، ۱۲ آذار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۷۱۰، ۱۸ آذار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۷۱۰، ۱۸ آذار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۷۱۱، ۲۰ آذار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۷۱۹، ۲۹ آذار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۷۷۰، ۲۷ ایار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۷۷۳، ۳۰ ایار ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۸۶۰، ۹ ایلول ۱۹۷۰.
- الجمهورية، ع ۸۶۲، ۱۱ ایلول ۱۹۷۰.

-الجمهورية، ع ٨٧٩، ٢٩ ايلول ١٩٧٠.

-الجمهورية، ع ٨٨٣، ٣ تشرين الاول ١٩٧٠.

-الجمهورية، ع ١٠٠٦، ١ آذار ١٩٧١.

-الجمهورية، ع ٩١٢، ٦ تشرين الثاني ١٩٧٠.

-الجمهورية، ع ١٣٤٦، ٣١ آذار ١٩٧٢.

-الجمهورية، ع ١٦١٩، ٦ شباط ١٩٧٣.

-الجمهورية، ع ١٧٦٨، ٢٦ تموز ١٩٧٣.

-الجمهورية، ع ٥٥٨، ٢٨ حزيران ١٩٧٠.

-الجمهورية، ع ٨٦٠، ٩ ايلول ١٩٧٠.

-الثورة ع ٤٦٨، ١٢ آذار ١٩٧٠.

-الثورة ع ٤٧٣، ١٨ آذار ١٩٧٠.

-الثورة ع ٤٨١، ٢٩ آذار ١٩٧٠.

-الثورة ع ٥٩٩، ١٣ اب ١٩٧٠.

-الثورة ع ٦٢٠، ٧ ايلول ١٩٧٠.

-الثورة ع ٥٥٧، ٢٦ حزيران ١٩٧٠.

-الثورة ع ٦٦٠، ٢١ تشرين الاول ١٩٧٠.

-الثورة ع ١١٣٠، ٤ ايار ١٩٧٢.

-الثورة ع ١١٩١، ١٢ تموز ١٩٧٢.

-الثورة ع ١٥١٦، ٢٦ تموز ١٩٧٣.

-هاوكاري، ژ ٢٠٩، ١٥ ئادار ١٩٧٣.

٦ . ٢ پەرتوووک

٦ . ٢ . ١ ب زمانێ کوردی

-بارزانی، مسعود، (٢٠٠٤). بارزانی و بزوتنه‌وهی رزگارێخوازی کورد شۆپه‌شی ئه‌یلوول ١٩٦١-

١٩٧٥، به‌رگی سییه‌م، به‌شی دووهم، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده: هه‌ولێر.

-ره‌حمان، قاره‌مان هه‌یده‌ر، (٢٠٢٤). پۆلی مسته‌فا بارزانی له‌ پێشه‌وايه‌تیکردنی بزاقی رزگارێخوازی کوردیدا (١٩٤٣ - ١٩٧٩)، چاپخانه‌ی پۆشه‌ه‌لات: هه‌ولێر.

-هه‌یده‌ری، مومناز هه‌یده‌ری و هێرش سنجای - کاروان قاسم، (٢٠١٤). قاموسی ناوه‌نه‌مه‌کان، به‌رگی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی کوردستان: هه‌ولێر.

-سه‌رنی، هوژین مسعود، (٢٠١٨). شوره‌شا ئیلونی ل ده‌قه‌را به‌ه‌دینان ١٩٦١ - ١٩٧٥ قه‌کۆلینه‌کا میژوویی، سه‌نته‌ری زاخو پۆ قه‌کۆلینێن کوردی: زاخو.

-شه‌ریف، عه‌بدولستار تاهیر، (ب.س.چ). لیکۆلینه‌وه له‌ بابته‌ قه‌لاچۆکردنی نه‌خوینده‌واری ته‌وزیمی، ب.ج.

-منیر، روژین جلی، (٢٠١٨). زاخو ١٤ تی‌رمه‌ها ١٩٥٨ - ٦ ئادارا ١٩٧٥ قه‌کۆلینه‌کا میژوویی - سیاسی، سه‌نته‌ری زاخو پۆ قه‌کۆلینێن کوردی: زاخو.

-مه‌لا قادر، محه‌مه‌د، (٢٠١٤). سه‌ربورده‌ی نه‌مران، ده‌زگای ئاراس: هه‌ولێر.

-نه‌جاپ، هۆشه‌نگ سالح، (٢٠١٦). بزاقی پۆشنییری له‌ شارێ هه‌ولێر له‌ سالانی (١٩٥٨ - ١٩٧٥) دا لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی میژوویی، چاپخانه‌ی پۆشه‌ه‌لات: هه‌ولێر.

-نه‌جاپ، هۆشه‌نگ سالح، (٢٠٢٢). شۆپه‌شی ئه‌یلوول له‌ پۆژنامه و بلاوکراوه‌ عێراقیه‌کان ١٩٦١ - ١٩٧٥ لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی میژوویی، ده‌سته‌ی ئینسکلوپیدیایی (پ.د.ک): هه‌ولێر.

ملخص

تعد الصحافة احد المصادر الرئيسية للأبحاث الأكاديمية والتاريخية خاصة في التاريخ الحديث والمعاصر، اذ تعتبر أداة لا غنى عنها في توثيق الأحداث التاريخية أثناء وقوعها، مما يوفر سجلاً يومياً يكمل الوثائق التاريخية التقليدية. وهذا يجعلها أداة أساسية لدراسة التاريخ الحديث والمعاصر، خصوصاً أنها غالباً ما تقدم معلومات غير متوفرة في مصادر أخرى.

تسد الصحافة الفجوات المعلوماتية في الأحداث التاريخية، حيث تقدم ملاحظات شاملة من البداية إلى النهاية. وهذا الجانب يميزها عن البحث التاريخي التقليدي، الذي قد يعتمد بشكل أكبر على الوثائق الثابتة. ومن خلال دمج الصحافة مع التحليل التاريخي، يمكن للباحثين ضمان فهم كامل وديناميكي للأحداث التاريخية، مما يساهم في خلق رواية أكثر شمولية. وهنا يمكن ان نسال على اي مدى ان مجلة اهتم ب دوائر الثقافية الكردية و المثقفين الكورد؟ وهل الامور الثقافية المتعلقة بالكورد التي اصدرت من الحكومة العراقية كانت تنفذ ام كانت حبر على الورق؟.

الكلمات المفتاحية: الثقافة، التعليم الكردي، اللغة الكردية، الحكومة العراقية، مناطق كردستان.

-يوسف، محمد يوسف، (٢٠٢٠)، پارتی گهلی دیموکراتی کوردستان (١٩٨١ - ١٩٩٢) قه کۆلینه کا میژوویی و سیاسییه، سهنته ری بيشکچی بۆ قه کۆلینین مروڤایه تی: دهوک.

٦. ٢. ٢ ب زمانێ عه ره بی

-الزبيدي، حسن لطيف كاظم، (٢٠٠٧). موسوعة الاحزاب العراقية، مؤسسة للدراسات العربية: بيروت.
-السمر، عمار علي، (٢٠١٢). شمال العراق ١٩٥٨ - ١٩٧٥ دراسة سياسية، المركز العربي للأبحاث والدراسات السياسية: بيروت.

- بطي، فائق، ١٩٧٠. صحافة تموز وتطور العراق السياسي، بغداد.

-حسون، فيصل ، د.ت.صحافة العراق ما بين عامي ١٩٤٥ - ١٩٧٠، د.م.

-شكر، مليح صالح، ٢٠١٠. تاريخ الصحافة العراقية في العهدين الملكي والجمهوري ١٩٣٢ - ١٩٦٧، بيروت.

-عقراوى، شكيب، (٢٠٠٧). سنوات المحنة في كردستان اهم الحوادث السياسية والعسكرية في كردستان والعراق من ١٩٥٨ الى ١٩٨٠، مطبعة حاجي هاشم: اربيل.

٦. ٣. يادداشتنامه بين كه سووكی

-ناكام، سه عيد، (٢٠٠٣). بيره وه رييه كانی سه عيد ناکام، چاپخانه ی کوردستان: هه ولیر.

٦. ٤. نامه بین ماسته ری

-جبار، جهانگیر محمد، (٢٠٢٣). پهوشی په روه رده و فیترکردن له که رکوک (١٩٦٨ - ١٩٩١)، نامه یا ماسته ری، کۆلیژا زانستین مروڤایه تی، زانکوی سلیمانی.

The Kurdish Educational and Cultural Institutions in the Iraqi Newspapers: The Republic and Revolution as Case Studies, 1970-1973

Abstract

The role of journalism in modern and contemporary history is crucial as it serves as one of the primary sources for academic and historical research. Journalism is indispensable in documenting historical events as they unfold, offering a daily record that complements traditional historical documents. This makes it a vital tool for studying modern and contemporary history, particularly as it often provides information that is not available in other sources. Journalism bridges information

gaps in historical events, offering comprehensive observations from start to finish. This aspect distinguishes it from traditional historical research, which may rely more on static documents. By integrating journalism with historical analysis, researchers can ensure a complete and dynamic understanding of historical events, creating a more holistic narrative. The question is to what extent the magazine cared about Kurdish cultural circles and Kurdish intellectuals. Also, this point should be explored whether the cultural matters were related to the Kurds issued by the Iraqi government implemented or they were just ink on paper.

Key Words: Culture, Kurdish Education, Kurdish language, Iraqi Government, Kurdistan Regions.